

Klättra på väggarna eller bara vara ett med soffan?

Om figurativa ordförbindelser bland ungdomar i flerspråkiga skolmiljöer

Av JULIA PRENTICE och EMMA SKÖLDBERG

Abstract

Prentice, Julia, julia.prentice@svenska.gu.se, Ph.D Student, Dept. of Swedish Language, Institute for Swedish as a Second Language, University of Gothenburg, Sweden; *Sköldberg, Emma*, emma.skoldberg@svenska.gu.se, Ph.D, Researcher, Dept. of Swedish Language, University of Gothenburg, Sweden: “*Climb the walls or become one with the sofa? On the use of figurative word combinations by adolescents in multilingual school environments*”. *Språk och stil* 20, 2010, pp. 5–35.

This article reports on a survey on the use of figurative word combinations in texts produced by high school students in multilingual urban school environments in Sweden. The data consist of essays written by 175 students and have been collected for the research project *Language and language use among young people in multilingual urban settings*. The texts have been divided into five different categories according to the students’ linguistic backgrounds. It was found that the figurative word combinations in the data can be classified into three main categories according to their degree of conventionalization: (1) *conventionalized word combinations*, (2) *partially modified conventionalized word combinations* and (3) *novel word combinations*. Conventionalized word combinations appear to be the most frequently used type in the data, followed by partially modified and novel figurative word combinations, respectively. The results also support the initial hypothesis that the salience and types of figurative expressions in the participants’ texts can, at least to some degree, be linked to the participants’ linguistic background; L1 students use more conventionalized word combinations than L2 students, whereas modifications of conventionalized figurative expressions are more frequent in the L2 students’ texts. The study also shows that the students create novel figurative word combinations based on a great variety of source domains.

Keywords: phraseology, youth language, figurative language, conventionalization, Swedish.

1. Inledning

Ungdomars språkbruk i flerspråkiga storstadsmiljöer har diskuterats flitigt i svenska medier. Åsikterna som framförts, bl.a. i en debatt på Dagens Nyheters kultursidor (se t.ex. DN 19.4.2006), har dock ofta saknat stöd i språkvetenskap-

lig forskning. Debatten har dessutom präglats av en grundläggande förvirring angående skillnaden mellan sociolingvistiska fenomen som multietniska ungdomsvarieteter och inläraryfenomen som bristfällig svenska eller brytning (Bijvoet & Fraurud 2006).

I denna artikel redogör vi för en undersökning som genomförts inom ramen för forskningsprojektet Språk och språkbruk hos ungdomar i flerspråkiga stadsmiljöer (hädanefter SUF).¹ Syftet med projektet har varit att på olika språkliga plan undersöka och beskriva hur språkbruket bland ungdomar i svenska storstadsområden, som präglas av stor språklig mångfald bland invånarna, faktiskt ser ut.

Föremålet för just denna studie är figurativa ordförbindelser i texter skrivna i samband med nationella prov i svenska och svenska som andraspråk. Nedan återges två textavsnitt ur elevtexterna som exempel (1) och (2). Dessa, och övriga textavsnitt i artikeln, återges oredigerade, dvs. exakt såsom det står i elevernas texter. Exempelen är intressanta eftersom de innehåller figurativa ordförbindelser av det slag som undersöks här. För att förtydliga har de aktuella fraserna kursiverats.

(1) Det finns en dokusåpa som jag personligen inte skulle *sortera i samma fack* som andra dokusåpor här i Sverige. Programmet är Fame Factory. [...] Det anser jag vara mer underhållande än att se isolerade människor i ett hus som *klättrar på väggarna* för att dem är uttråkade.

(2) Mycket av det hon presenterar i sin insändare är just det att hon vill känna att hon har under veckan varit så stressad så när fredagen kommer ska hon bara få pusta ut, vila och *bara vara ett med soffan*.

I materialet finns det för det första välkända figurativa ordförbindelser som *klättra på väggarna*. För det andra finns det fraser som påminner om väletablerade uttryck men i viss mån avviker från dessa till form eller innehåll, t.ex. *sortera i samma fack*, som kan jämföras med betydligt vanligare varianter som *hamna* eller *placera i samma fack*. Slutligen finns det formuleringar som är mer nybildade och kreativa, t.ex. *bara vara ett med soffan*.

För vår studie har vi utgått från följande frågeställningar:

- I vilken omfattning använder eleverna figurativa ordförbindelser i de analyserade texterna?
- Vilka typer av figurativa ordförbindelser finns det i materialet och hur konventionaliserade är de?

¹ SUF-projektet finansierades av Riksbankens Jubileumsfond (2002–2006) och bedrevs i samarbete mellan Göteborgs, Stockholms och Lunds universitet. Emma Sköldberg har genomfört sin del av undersökningen inom ramen för sin forskartjänst som finansieras av Svenska Akademien.

- Finns det skillnader mellan olika informanternas användning av figurativa ordförbindelser, och kan de eventuella skillnaderna kopplas till informanternas språkliga och kulturella bakgrund?

En undersökning av figurativa ordförbindelser, som producerats i en skolmiljö som präglas av språklig mångfald, är intressant då såväl språkliga bilder som sätten att uttrycka dem lingvistiskt ofta är (mer eller mindre) konventionaliserade på olika vis inom olika språkgemenskaper (jfr Moon 1998 s. 163). De resultat som presenteras här baseras på både kvalitativa och kvantitativa metoder. Kvalitativa analyser har använts för att kategorisera och beskriva ordförbindelserna i materialet. De kvantitativa analyserna tydliggör frekvensen av olika typer av ordförbindelser i texterna och skillnader i bruk mellan informantgrupper med olika språklig bakgrund.

Artikeln är disponerad på följande sätt: I avsnitt 2 redogör vi kortfattat för forskning om figurativa ordförbindelser och deras betydelse vid andrapråksanvändning. Vi redogör också för svensk forskning om figurativt språk i såväl enspråkiga som flerspråkiga elevers språkbruk. I avsnitt 3 presenteras vårt material, dvs. våra informanter, de texter och – framför allt – de ordförbindelser som vi undersökt närmare. I avsnitt 4 presenteras de tre huvudtyper av ordförbindelser som framträder i materialet och i avsnitt 5 redogörs för hur dessa typer används. Här diskuteras också eventuella skillnader i bruket av de aktuella ordförbindelserna bland olika elevgrupper. Artikeln avslutas med en diskussion av resultat och utgångspunkter för fortsatt forskning på området.

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1 Figurativa fraseologiska enheter

I ett inledande skede led fraseologi som forskningsområde av begreppsförvirring. Något som bidrog till förvirringen, och som i viss mån fortfarande är aktuellt, är att forskare inte lade samma betydelse i begrepp som användes vid beskrivningen av olika uttrycks egenskaper, som t.ex. *idiomaticitet*, *kompositionaltitet*, *analyserbarhet* och *konventionalisering* (jfr Wray 2002 s. 8 f.). Nuförtiden råder dock i stort sett konsensus vad gäller den övergripande terminologin inom ämnesområdet, och huvudtyperna av flerordsuttryck definieras på liknande sätt av de flesta fraseologiforskare (Burger 1998 s. 33).

Gläser (1988 s. 271) konstaterar att typologisering av uttryck länge har varit grundläggande inom det fraseologiska arbetet. Detta har resulterat i en rad olika typologier över fraseologiska enheter (för presentationer av ett antal sådana, se t.ex. Fleischer 1997 s. 110 ff., Sköldberg 2004 s. 29 ff.). Typologierna baseras på olika kriterier, bl.a. uttryckens grammatiska struktur (se t.ex. Anward & Linell 1976, Burger 1998) och den bokstavliga betydelsen hos konstituenterna som ingår i fraserna (se t.ex. Krohn 1994). Vidare finns det typologier som baseras på uttryckens överförda betydelse (se t.ex. Schottman & Petersson 1989). Som Burger lyfter fram är det syftet med klassificeringen och studien ifråga som avgör vilken typologi som är lämpligast och hur detaljerad den bör vara. Denna pragmatiska syn på typologier över flerordsuttryck innebär att klassificeringen av vissa fraser kan ske mer eller mindre ad hoc och att detta i viss mån måste accepteras som en del i klassificeringsprocessen (Burger 1998 s. 33). I denna studie har vi funnit det lämpligt att använda en tredelad typologi som baseras på hur konventionaliserade uttrycken är. Begreppet *konventionaliserad* definieras här som ett inom en språkgemenskap etablerat sätt att uttrycka ett språkligt innehåll (jfr Svanlund 2001 s. 56 f., 2002 s. 8; jfr också termen *institutionaliserad* som används med liknande innebörd; se vidare Sköldberg 2004 s. 23 f.). Den typologi som vi arbetat utifrån beskrivs närmare i avsnitt 4.

I denna studie ligger fokus på figurativa ordförbindelser, dvs. flerordskombinationer som innehåller någon form av metaforik, metonymi eller liknande (jfr Nunberg m.fl. 1994 s. 492). Ordförbindelserna kännetecknas av att de semantiskt inte är helt kompositionella, dvs. deras betydelse kan inte härledas från en ord-för-ord-tolkning av de ingående konstituenterna (Moon 1998 s. 8 f., Langlotz 2006 m.fl., jfr även Svanlund 2002).

Grundläggande för figurativt språk är som sagt *metaforen*. Litteraturen kring begreppet är omfattande och det finns ingen vedertagen definition av fenomenet. Det beror bl.a. på att olika forskare koncentrerat sig på olika typer av metaforer (Svanlund 2001 s. 10). Men enligt Ekberg (1993 s. 107) innebär en metaforisk överföring att man använder sig av en semantisk struktur som hör till en viss erfarenhetsdomän för att uttrycka en betydelse som hör hemma i en annan erfarenhetsdomän (se även Lakoff & Johnson 1980 och Svanlund 2001 s. 14 ff.). Ekberg skriver vidare:

Inom den kognitiva semantiken benämner man de båda domäner som är involverade i en metaforisk överföring för käll- respektive måldomänen. Den »bokstavliga» betydelsen hos ett metaforiskt uttryck är alltså den betydelse som uttrycket har i källdomänen, medan den »överförda» betydelsen är den betydelse som uttrycket har i måldomänen. (Ekberg 1993 s. 107)

En uppsättning projiceringar mellan två domäner kallas ofta kollektivt för en *domänmappning* (Svanlund 2001 s. 14). Det kan alltså vara flera metaforiska uttryck som projiceras, dvs. hämtas, från en och samma källdomän. Ett exempel på en sådan överföring är metaforiska uttryck för måldomänen *kärlek* som hämtas från källdomänen *resande*. Detta resulterar i svenska uttryckssätt som *stå vid ett vägskäl* eller *köra fast* i sin relation (Svanlund 2001 s. 14 ff., se även Lakoff & Johnson 1980 s. 44). Idén om domänmappning kan sägas ha vidareutvecklats inom den s.k. *blendteorin*, som lanserades av Fauconnier & Turner på sent 1980-tal. Inom denna teori betraktas domänerna i större utsträckning som interagerande – till skillnad från en traditionellare syn på domänmappning som innebär en mer ensidig överföring från källdomän till måldomän (se Fauconnier & Turner 2002; för kortare sammanfattningar av teorin, se t.ex. Svanlund 2001 s. 16–19 och Knowles & Moon 2006). Några exempel på senare metaforstudier, som också tar upp blendteorin, är Müller 2008 och Semino 2008.

En central typ av ordförbindelse bland flerordsuttrycken är kategorin *idiom*. Också den har definierats på olika sätt (se Sköldberg 2004 s. 21–29 med anförd litteratur). I det här arbetet använder vi termen i enlighet med Langlotz, som utgår ifrån följande definition:

An idiom is an institutionalised construction that is composed of two or more lexical items and has the composite structure of a phrase [...], which may feature constructional idiosyncrasy. An idiom primarily has an ideational discourse-function and features figuration, i.e. its semantic structure is derivationally non-compositional. Moreover, it is considerably fixed and collocationally restricted. (Langlotz 2006 s. 5)

Denna definition är vid och inkluderar så pass olika typer av figurativa konstruktioner som *red herring* 'villospår' och *take the bull by the horns* 'ta tjuren vid hornen' (ibid.). Langlotz är dock noggrann med att påpeka att gränsdragningen mellan idiomerna och intilliggande fraseologiska enheter på intet vis är skarp.

Ett annat relevant begrepp för denna studie är *liknelse* som enligt Burger (1998 s. 44) och Moon (2008) är ett flerordsuttryck som innehåller en jämförelse. På svenska uttrycks denna grammatiskt med hjälp av en komparativ subjunktionsfras med *som*. Jämförelsen fungerar ofta som förstärkning till ett verb eller adjektiv (t.ex. *äta som en häst* och *ful som stryk*). Liknelser kan vara allt från helt nyskapade till konventionaliserade (jfr Wellander 1939 s. 624–631, Svensén 2004 s. 244).

2.2 Variation av fraseologiska enheter

Ett återkommande drag i beskrivningar av fraseologiska enheter är att de kännetecknas av något slags *fixering*. Fixeringen innebär här att dessa enheter, till skillnad från fria syntaktiska konstruktioner, typiskt förekommer i ett begränsat antal syntaktiska former eller konstruktioner (jfr Nunberg m.fl. 1994 s. 492). Såsom Burger (1998 s. 25) påpekar är dock denna fixering relativ. Det är i själva verket väldigt få flerordsenheter som inte tillåter någon lexikal eller annan strukturell variation.

Burger skiljer också mellan *variation* och *modifiering* av fraseologiska enheter. Med variation avses användningen av olika konventionaliserade varianter av ett och samma fraseologiska uttryck (Burger 1998 s. 25, Moon 1998 s. 161). Två varianter av ett och samma idiom är t.ex. *strö salt i såren/såret* (Svenskt språkbruk 2003 s. 984). Modifiering är däremot en medveten avvikelser från den konventionaliserade formen i avsikt att uppnå något slag av stilistisk effekt (Burger 1998 s. 27 f.). Exempel på modifieringar är formuleringar som *strö ett par kilo salt i såren* och *strö salt i öppna sår* (ur materialen Press 96 och GP 01 i Språkbanken, <<http://spraakbanken.gu.se>>), där inskjutna bestämningar, troligen medvetet, använts av tidningsskribenter. Icke avsiktliga avvikelser från uttryckens standardform klassificerar Burger som *fel*. Författaren konstaterar dock att det kan vara svårt att skilja på varianter, modifieringar och sådana användningar som ska betraktas som felaktiga (1998 s. 28). I föreliggande arbete försöker vi heller inte skilja modifieringar och fel från varandra, eftersom det är omöjligt för oss att veta om en avvikelse från standardbruket är medveten eller inte. Vidare är det inte alltid så enkelt att klassificera en användning som felaktig. Formuleringen kan vara grammatiskt korrekt, men icke typisk och därmed uppfattas som mindre idiomatisk (jfr Hultman & Westman 1977 s. 246).

I jämförelse med lexiko-grammatiska avvikelser har variation och avvikelser från konventionaliserat bruk vad gäller uttryckens semantik fått mindre uppmärksamhet. Sköldbberg (2004 s. 76) skriver att det inte råder konsensus bland forskare vad gäller t.ex. idioms semantiska varierbarhet. Vissa forskare, som t.ex. Lindfors Viklund (1991), konstaterar att idiom i princip är semantiskt fixerade enheter, medan andra, som t.ex. Koller (1977) och Clausén (1996), menar att uttryckens idiomatiska betydelse ofta är vag och att den styrs av den kontext som idiomerna används i. Sköldbberg (2004) visar dock att det finns stora skillnader mellan idiom vad gäller semantisk variation; det rör sig om ett kontinuum från sådana som varierar mycket lite till sådana som varierar relativt

mycket. Ett svenskt uttryck som uppvisar starkt begränsad semantisk variation är enligt Sköldberg *lägga sista handen vid något* med betydelsen 'till slut bli färdig med något'. I hennes material är den som lägger sista handen vid något i stort sett alltid en person, som till slut bli färdig med någon form av kreativt, ofta skriftligt, arbete. Ett idiom som varierar mer på det semantiska planet är *sätta käppar i hjulet för någon/något* med betydelsen '(avsiktligt) vålla (oöverstigligt) hinder för någon eller något'. Den semantiska variationen består i huvudsak i att olika betydelsefaktorer realiseras i olika kontexter. För det första kan hindret vållas avsiktligt eller inte och för det andra kan hindret vara allt från oöverstigligt till endast lätt besvärande (se Sköldberg 2004 s. 140, 156–158 och 2005 för exempel).

Ett antagande för denna studie är sålunda att ordförbindelsernas konventionaliserade betydelse i viss mån kan variera och att betydelsen delvis beror på den kontext som uttrycken används i. Detta gäller förstås inte bara figurativa ordförbindelser av det slag som undersöks här utan även många andra typer av lexikala enheter (se vidare Sköldberg 2004 s. 76).

2.3 Användningen av figurativt språk i svenska elevers skrivande

Elevtexter har studerats ur en rad olika perspektiv. För en översikt över tidigare svenska studier, se t.ex. Nyström (2000 s. 21–22) och Norberg Brorsson (2007 s. 34 ff.) med anförda referenser. Forskare har valt att fokusera på bl.a. elevernas ordval, syntax och referensbindning, men också på elevtexternas disposition och på lärarnas bedömning av arbetena (se Hultman & Westman 1977, Josephson m.fl. 1990, Ledin 1998, Nyström 2000, Östlund-Stjärnegårdh 2002, Palmér & Östlund-Stjärnegårdh 2005, Wiksten Folkeryd 2006, Norberg Brorsson 2007 m.fl.). Ett aktuellt exempel är också Magnussons undersökning av *grammatiska metaforer* i texter skrivna av informanterna som ingår i SUF-projektet (se t.ex. Magnusson 2009). Med grammatiska metaforer menas, i enlighet med den systemisk-funktionella grammatikens modell, betydelser som uttrycks på ett lexiko-grammatiskt inkongruent sätt. Detta sker t.ex. vid nominalisering, där en process, som typiskt uttrycks genom ett verb, i stället uttrycks genom ett substantiv. Magnusson är alltså i viss mån intresserad av överförd betydelse i elevernas texter. Det är dock *grammatiska* metaforer och inte figurativa uttryck i sig som är i fokus för hennes studie.

Överlag har dock bruket av figurativt språk i elevtexter fått mindre uppmärk-

samhet. Josephson m.fl. (1990 s. 54), som undersöker skoluppsatser från år 1–9, konstaterar att bilder är sällsynta i elevtexter och att sådant bruk därför bör uppmuntras av lärarna. Liknande resonemang återfinns hos Hultman & Westman som undersöker gymnasietexter skrivna på tidigt 1970-tal. Hultman & Westman (1977 s. 253) skriver att det är oroande att gymnasisterna som grupp visar få prov på stilistiska experiment, vilket leder till att »deras språk så ofta är en grå, trögflytande och halvljummen välling som knappast retar aptiten». Dessa iakttagelser kan jämföras med t.ex. Wennerholm (2003) som funnit relativt många exempel på figurativt språk i texter skrivna av gymnasielever år 2002. Han konstaterar dock att det stora antalet döda och lexikaliserade metaforer i hans material antyder att bildspråk ofta används utan medvetet stilistiskt syfte (2003 s. 31). Denna slutsats kan dock diskuteras. För det första är det inte helt okomplicerat att avgöra om en metafor är död eller levande (jfr exempelvis Svanlund 2001), och för det andra torde det vara omöjligt att avgöra om metaforerna används medvetet eller inte utan att intervjua skribenterna.

Man måste dock vara medveten om att det är svårt att dra några generella slutsatser om bruket av figurativt språk i elevtexter med tanke på att det är så många individuella och situationsbundna faktorer som spelar in, t.ex. elevernas språkliga bakgrund, vilken texttyp eller genre det gäller och ämnet för texten.

2.4 Fraseologi i flerspråkiga elevers språkbruk

Ett annat forskningsfält som är relevant för denna studie rör eventuella skillnader i bruket av fraseologiska enheter i enspråkiga respektive flerspråkiga elevers språkanvändning, ett område som bl.a. Ekberg har utforskat (1997, 1998, 2004). Hennes resultat visar att såväl enspråkiga som flerspråkiga elever i årskurserna 5, 6, 7 och 9 har aktiv kunskap om konventionaliserade ordförbindelser. Det finns emellertid en skillnad i fråga om frekvens i användning: de enspråkiga eleverna använder fler konventionaliserade uttryck än de flerspråkiga eleverna. Konsekvensen av detta blir att de flerspråkiga elevernas språkbruk är mindre stereotyp – vilket också gör att det många gånger upplevs som mindre idiomatiskt, dvs. mindre likt ett infött språkbruk.

Också Hyltenstam (1992) har undersökt konventionaliserade ordförbindelser i tvåspråkiga ungdomars språkbruk. Han beskriver s.k. *icke-infödda drag* i både talat och skrivet språk hos gymnasieelever som talar svenska på nästan infödd nivå. Hyltenstam jämför två grupper av tvåspråkiga informanter, med finska respektive spanska som modersmål, med en grupp som har svenska som

modersmål. En relativt vanlig typ av icke infödda drag som han beskriver är s.k. *approximationer* till fraseologiska enheters standardform. Ett exempel är »den fungerar nog inte på längden», där »på längden» beskrivs som en approximation till uttrycket *i längden* (a.a. 1992 s. 360). Hyltenstam har funnit att denna typ av avvikelse från standardanvändningen av fraseologiska enheter är vanligare bland de tvåspråkiga eleverna än bland de enspråkiga i kontrollgruppen. Ett annat fenomen i materialet är så kallade *kontaminationer*, dvs. uttryck där element från två eller flera olika konventionaliserade uttryck kombineras (s. 361). Som exempel anförs »man beräknar med att» där element från ordförbindelserna *räkna med något* och *beräkna något* har kombinerats. Intressant nog är kontaminationerna lika vanliga i den enspråkiga kontrollgruppens som i den tvåspråkiga gruppens språkbruk (s. 361).

Även Große (2008) beskriver olika typer av avvikelser från standardspråket vid användningen av fraseologiska enheter. Materialet för hennes undersökning består dels av talat och skrivet språk, hämtat från SUF-projektet, dels av utdrag ur romanen *Ett öga rött* (Khemiri 2003). De avvikelser som hon beskriver kan uppträda i form av lexiko-grammatiska modifieringar eller fel, som i *det går som kallaste kår i ryggen* (jfr Svensk språkbruk 2003 s. 672), eller när ett fraseologiskt uttryck används i en kontext där det inte kan tolkas på konventionaliserat sätt. Den senare typen exemplifierar Große (2008 s. 116 f.) med ett utdrag ur ett gruppsamtal från SUF-materialet, där eleverna diskuterar kärleksdikter.

P29: asså den här nog ganska så här kanske lite erotiskt på sin tid så här
[...]

P38: DEN!... i dagens läge så är det värsta BARNLEKEN eller nånting herregud

Enligt Svenskt språkbruk (2003 s. 84) har uttrycket *något är en barnlek* den konventionaliserade betydelsen '[något är en] mycket enkel uppgift'. I kontexten ovan framhävs däremot det barnsliga och oskyldiga i barnens lek, i motsats till påståendet om diktens erotiska innebörd.

3. Material och metod

I det här avsnittet beskrivs hur informantgruppen har delats in med hänsyn till elevernas språkliga bakgrund. Vidare presenterar vi elevtexterna och själva studieobjekten, nämligen de figurativa uttryck som förekommer i materialet.

3.1 Informanter och informantgrupper

I denna studie har vi utgått ifrån 175 av de 222 informanter som finns med i SUF-projektet då vi endast inkluderat de elever som har gjort det nationella provet och som vi har tillräcklig bakgrundsinformation om. Samtliga elever går det andra året på gymnasiet och deras skolor ligger i flerspråkiga områden i Stockholm, Göteborg och Malmö.

För att kunna undersöka likheter och skillnader mellan olika elevgruppers språkbruk har vi delat in informanterna i fem grupper, baserade på den bakgrundsinformation som informanterna själva har lämnat. De faktorer som ligger till grund för grupperingen är vilka språk som informanterna anger vara deras första- respektive andraspråk, om de har vuxit upp i en-, två- eller flerspråkiga hem, vilket land deras föräldrar är födda i samt deras startålder för inläring av svenska. De fem informantgrupperna är:

- (1) SVE: informanter med enspråkig svensk bakgrund (54 elever)
- (2) SVE+: informanter med svenska som förstaspråk och med en eller två utlandsfödda föräldrar (28 elever)
- (3) TVÅ: informanter som angivit att de har svenska och något eller några andra språk som förstaspråk, dvs. informanter som vuxit upp i ett två- eller flerspråkigt hem (10 elever)
- (4) START < 6: informanter med svenska som andraspråk med en startålder för svenska före skolstarten, dvs. före 6–7 års ålder (60 elever)
- (5) START > 6: informanter med svenska som andraspråk och med en startålder efter att de börjat grundskolan, dvs. efter 6–7 års ålder (23 elever).

Vi är medvetna om att denna indelning inte helt och hållet speglar den mångfald som finns när det gäller informanternas språkliga bakgrund (jfr Boyd & Fraurud under utg.), men har funnit att ovan nämnda faktorer och denna indelning är de mest relevanta för vårt syfte.

De flesta informanterna (60 elever) ingår i grupp 4, dvs. de har alltså svenska som andraspråk och har lärt sig svenska före skolstart, framför allt i samband med att de börjat förskolan. I undersökningen ingår också ett förhållandevis stort antal elever (54 personer) med enspråkig svensk bakgrund, dvs. grupp 1. Grupp 2, med elever som har svenska som förstaspråk men en eller två utlandsfödda föräldrar, och grupp 5, med informanter som lärt sig svenska efter att de börjat skolan, innehåller 28 respektive 23 elever. Däremot är det bara 10 elever som har angivit att de har svenska och något annat/några andra språk som förstaspråk, dvs. som har vuxit upp i ett två- eller flerspråkigt hem (grupp 3).

Det faktum att grupperna är olika stora är givetvis ett problem vid jämförelsen mellan informanternas språkbruk. För att testa om de kvantitativa skillnaderna i materialet är statistiskt signifikanta, har vi använt ett icke-parametriskt test (χ^2) och Pearson Correlation-test (se vidare Körner & Wahlgren 2006).²

3.2 Textmaterialet

I denna studie har vi granskat texter som producerats inom ramen för de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk på ungdomsgymnasiet och komvux under höstterminen 2003 och vårterminen 2004 (svenska B/svenska som andraspråk B). Uppsatsdelen i provet består av två separata skrivuppgifter och utgångspunkten för dessa uppgifter är ett häfte på ca 30 A4-sidor. Häftet innehåller olika typer av text, bl.a. artiklar, dikter, skönlitterära texter, men också bildmaterial såsom serieteckningar och reklambilder. De texter och bilder som ingår i häftet knyter an till ett visst tema, i vårt fall »Tid». De två texthäften som våra informanter har utgått från bär nämligen rubrikerna »Har du tid?» (ht 03) och »Människan och tiden» (vt 04). (För en mer ingående beskrivning av nationella proven, se Garne 2002 och <www.skolverket.se>. Se t.ex. Nyström 2000, Nyström & Ohlsson 2002 och Östlund-Stjärnegård 2002 för andra språkvetenskapliga undersökningar av texter skrivna inom ramen för nationella proven i svenska.)

Elevuppsatserna varierar avsevärt i längd. Den kortaste är på 168 löpande ord och den längsta på 2103 löpande ord. I tabell 1 sammanfattas hur materialet fördelar sig på de fem informantgrupperna.

Tabell 1. Korpusens storlek och fördelningen på informantgrupper.

Informantgrupp	Antal informanter	Antal ord/informantgrupp	Antal ord/informant
1 (SVE)	54	45 812	848
2 (SVE+)	28	25 218	901
3 (TVÅ)	10	8 090	809
4 (START < 6)	60	48 981	816
5 (START > 6)	23	18 856	820
Totalt	175	146 957	840

Som framgår av tabell 1 rör det sig om ett textmaterial på sammanlagt närmare 147 000 löpande ord. Granger (1998 s. 11) menar att om man undersöker hög-

² Ett varmt tack till FD Sofie Johansson Kokkinakis för hjälp med signifikansprövningen av vårt material.

frekventa ord eller strukturer i språket kan relativt små korpusar på ca 20 000 ord räcka. Vid mer lågfrekventa språkliga enheter – som i vårt fall – krävs det däremot en större korpus, vilket även visar sig vara ett problem i samband med våra kvantitativa resultat (se vidare avsnitt 5). Storleken på vårt material kan dock jämföras med t.ex. det gymnasistmaterial på nästan 90 000 löpande ord som Hultman & Westman (1977 s. 52) undersökte. Olevard (2002) undersöker drygt 155 000 ord i texter producerade av elever i år 9.

Vidare framgår det av tabell 1 att det är eleverna i grupp SVE+, dvs. informanterna med svenska som förstaspråk med en eller två utlandsfödda föräldrar, som i genomsnitt har skrivit de längsta texterna med i medeltal 901 löpande ord. Men för övrigt har eleverna i de olika grupperna i genomsnitt producerat ungefär lika mycket text; det rör sig om mellan 816 och 848 löpande ord/elev.

3.3 Figurativa ordförbindelser i materialet

De ordförbindelser som excerperats ur materialet har figurativt innehåll. För att klarare avgränsa materialet har vi valt att exkludera enkla metaforiska lexikala enheter (t.ex. *källa*) och partikelverb (t.ex. *sticka ut*). Till skillnad från några tidigare studier, se Magnusson 2009, i vilka forskarna studerat elevtexter ur ett mer funktionellt perspektiv, är vår analys främst strukturellt baserad (jfr Josephson m.fl. 1990 s. 8–10). Vi strävar efter att beskriva de figurativa ordförbindelsernas form och betydelse i de aktuella kontexterna. Däremot fokuserar vi inte på texterna i sin helhet.

De excerperade figurativa ordförbindelserna har delats in i tre huvudtyper utifrån deras grad av konventionalisering. De tre typerna är:

- a) konventionaliserade figurativa ordförbindelser
- b) modifierade konventionaliserade ordförbindelser
- c) nybildade figurativa ordförbindelser.

För att avgöra i vilken mån en ordförbindelse är konventionaliserad i fråga om form och betydelse har vi i första hand använt konstruktionsordboken Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser (2003, hädanefter SSB), som är den senaste och mest heltäckande ordboken över svenska fraseologiska enheter. Man bör dock komma ihåg att ordböcker, och då i synnerhet tryckta ordböcker som SSB, har begränsningar vad gäller omfånget. De innehåller ett urval av verkligt språkbruk (se Svensén 2004 s. 79–87 om några faktorer att ta hänsyn till vid urvalet av data i ordböcker). I denna studie har vi därför också

jämfört de excerperade ordförbindelserna med språkanvändningen i de autentiska texter som ingår i Språkbanken vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet (<<http://spraakbanken.gu.se/konk/>>). I vissa fall, när ordförbindelserna enligt vår egen språkliga intuition är konventionaliserade, men varken SSB eller Språkbanken ger något entydigt svar, har vi dessutom använt oss av sökmotorn Google (<www.google.se>). Som exempel kan en formulering som finns i flera av elevtexterna anföras, nämligen *hålla näsan över vattnet* i betydelsen 'undgå att gå under'. Konstruktionen är inte upptagen i SSB. I Språkbankens texter (som innehåller drygt 100 miljoner löpande ord) används uttryckssättet *hålla näsan över vattnet* endast en handfull gånger. Men det finns liknande uttryckssätt som används med samma betydelse, t.ex. *ha näsan över vattnet* och *hålla näsan över vattenytan*. Vidare får man mer än 1 000 träffar på strängen »näsan över vattnet» på Google (12.6.2009). Även om det går att ifrågasätta tillförlitligheten hos Googles frekvensangivelser och i vad mån de Internettexter som man får fram via sökmotorn alltid är representativa för något slags standardspråklig norm (se bl.a. Lorentzen 2008 s. 260, Moon 2008), styrker den relativt frekventa användningen vår intuitiva uppfattning om att ordförbindelsen *hålla näsan över vattnet* är konventionaliserad på svenska. Man kan åtminstone konstatera att den är en av flera likartade ordförbindelser som alla går tillbaka på en viss källdomän, nämligen djupt vatten, och som alla har en gemensam måldomän, nämligen att nått och jämnt klara av sin tillvaro. Exemplet illustrerar dock att det rör sig om ett kontinuum från icke konventionaliserade ordförbindelser till konventionaliserade sådana och att det ibland är svårt att avgöra vilken av de tre kategorierna ovan en viss ordförbindelse tillhör. Något som också inverkar och försvårar en striktare klassificering är att konventionalisering inte är ett statiskt fenomen utan en process och att en ordförbindelses konventionalisering kan förändras över tid (jfr Svanlund 2001 s. 10).

4. Tre typer av figurativa ordförbindelser

Som tidigare påpekats har vår analys resulterat i en tredelad typologi, dvs. tre typer av figurativa ordförbindelser som uppvisar olika grad av konventionalisering. De tre typerna av figurativa ordförbindelser beskrivs och exemplifieras nedan.

4.1 Konventionaliserade figurativa ordförbindelser

Den första typen av ordförbindelse består främst av idiom och lexikaliserade liknelser (se avsnitt 2.1 ovan). Dessa exemplifieras i (3) och (4) nedan:

(3) Alla dessa dokusåpor *står mig upp i halsen!* (C34, TVÅ)

(4) Fast dessa [dokusåpadeltagarna] som gör detta, de har också någon talang eller är skicklig inom vissa saker men det kommer inte fram till folket för det enda som visas är intriger efter intriger och lite fest »*som grädden på moset*». (C06, SVE+)³

I exempel (3) och (4) används idiomat *något står någon upp i halsen* respektive liknelsen *som grädden på moset* (jfr SSB 2003 s. 455, 433). Andra exempel på konventionaliserade figurativa ordförbindelser i materialet är det redan nämnda *klättra på väggarna* (D46, SVE) men också *av hela mitt hjärta* (S37, SVE) och *dra något över en kam* (B13, START < 6) (jfr SSB 2003 s. 1366, 489, 576).

4.2 Modifierade konventionaliserade ordförbindelser

Den andra typen av figurativa ordförbindelser består av formuleringar som avviker från konventionaliserat bruk. De är därmed en form av modifieringar. Denna kategori är något mer komplex, då den innehåller tre olika typer av modifieringar. De kan vara: a) lexiko-grammatiska, b) semantisk-pragmatiska eller c) både lexiko-grammatiska och semantisk-pragmatiska.

Den första typen, dvs. en lexiko-grammatisk modifiering, återfinns i exempel (5) nedan:

(5) Att fundera över tid, dåtid, nutid och framtid kan som sagt göra en snurrig. Man *vet varken in eller ut*. (P28, SVE)

I exemplet används ordförbindelsen *veta varken in eller ut*. Den konventionaliserade formen är, enligt SSB (2003 s. 1335), *veta varken ut eller in*. Som synes har alltså de två konstituenterna *ut* och *in* en annan ordning i elevtexten än i ordboken.

³ Som synes är dessa exempel, liksom de som följer hädanefter, försedda med koder som C34, C06 etc. Bokstäverna står för vilka skolor eleverna går på och numren innehåller information om informantens kön. Manliga informanter betecknas med siffror upp till 25, kvinnliga med siffror över 25. Exempel (3) har alltså skrivits av en kvinnlig elev och exempel (4) av en manlig. Vi anger också vid varje exempel vilken grupp eleven som producerat frasen tillhör, t.ex. TVÅ i exempel (3) och SVE+ i exempel (4).

Ordförbindelsen i (6) är ett exempel på typ b, dvs. en semantisk-pragmatisk modifiering:

(6) Nu vet jag att ni läsare har *blivit varma i kläderna* av igenkännande, och av att ni i mig har funnit en likasinnad. Men som inte nog med det ämnar jag att på resterande rader göra er saliga. (L02, SVE)

Den konventionaliserade betydelsen av det figurativa uttrycket *bli varm i kläderna* är 'hinna vänja sig vid något' eller 'hinna få nödvändig erfarenhet av något' (jfr SSB 2003 s. 607). I exempel (6) används ordförbindelsen i kontexten *blivit varma i kläderna av igenkännande*. Det som eleven vill uttrycka är, av kontexten att döma, att läsarna bör ha blivit varma inombords av att känna igen något (och av att ha hittat någon som har gjort liknande erfarenheter som de själva). Ordförbindelsen används alltså här i en icke typisk kontext, vilket i sin tur orsakar en semantisk modifiering. Man skulle också kunna hävda att modifieringen i exempel (6) orsakas av en kontamination av betydelserna hos uttrycken *bli varm i kläderna*, *bli varm om hjärtat* och *bli varm inombords (av något)* (jfr SSB 2003 s. 489, 543).

Exempel (7) nedan innehåller en kombination av de två typerna av modifiering, nämligen både en lexiko-grammatisk och en semantisk-pragmatisk avvikelse:

(7) Jag fruktar mina nära och käras död. Sorgen är en oändlig påminnelse om att något tragiskt hänt. Tiden då allting står stilla. Tiden då ens tankar vandrar iväg. *Tiden då inget läker ens sår.* (K35, START<6)

Det är ett rimligt antagande att *tiden då inget läker ens sår* är en modifiering av det konventionaliserade uttrycket *tiden läker alla sår* (jfr SSB 2003 s. 1197). Man kan konstatera att formen som används av informanten delvis innehåller samma konstituenten som den konventionaliserade ordförbindelsen ifråga. Rent semantiskt är den modifierade formen baserad på samma metafor som den konventionaliserade ordförbindelsen, nämligen känslomässiga sår som läker (respektive inte läker). Innebörden är alltså att man lär sig att hantera sina känslor och negativa erfarenheter på något sätt. Den semantiska avvikelsen från konventionaliserat bruk uppstår i första hand genom betoningen av en annan betydelsen hos *tid*. Den konventionaliserade ordförbindelsen syftar på den abstrakta, mätbara storheten *tid* i sig. I exempel (7) avser informanten däremot en viss tidsperiod, tiden då något händer eller, i detta fall, *inte* händer (jfr de två huvudbetydelse hos uppslagsordet *tid* i Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien 2009).

4.3 Nybildade figurativa ordförbindelser

Den tredje typen av ordförbindelser utgörs av figurativt språk som inte är konventionaliserat. Exempel (8) och (9) nedan illustrerar vad vi i denna studie klassificerar som *nybildade figurativa ordförbindelser*:

(8) Så varför upplever vi tid så olika? [...] Jag letar efter en gemensam nämnare för den upplevda tiden som vid det aktuella tillfället tycktes gå snabbt. [...] Nämnaren blir de många aktiviteterna och aktiviteternas mångfald; jag hade mycket för mig och jag hade kul [...]. Den andra tiden då, den som gick sakta? Återigen *aktiverar jag sökarljusen* och finner en gemensam nämnare; bristen på aktiviteter och aktiviteternas brist på intressegrad. (L02, SVE)

(9) Texten 'Eufori' blir man glatt av. Man kommer in i en slags skön och fridfull stämning. Helt ärligt så fattar jag inte ett enda skit av den texten, innebörden eller vad den vill säga. Det enda jag kan säga om den är att man blir *mjuk som en muffins* när man läser den. (B14, SVE)

I exempel (8) resonerar eleven kring erfarenheten att man ibland känner att tiden går väldigt fort, medan man vid andra tillfällen upplever att den går extremt långsamt. Informanten använder frasen *Återigen aktiverar jag sökarljusen* som, enligt kontexten, betyder att han letar efter svaret på frågan som han har ställt i föregående mening, nämligen vad som kännetecknar de stunder då man tycker att tiden kryper fram. I exempel (9) används en nybildad liknelse, *mjuk som en muffins*, som känns igen på den typiska konstruktionen ADJ *som en* NP (jfr avsnitt 2.1 ovan). Det är inte helt självklart vad eleven menar med denna formulering, men det är uppenbart att han försöker beskriva en positiv känsla.

Liksom vid de andra två huvudtyperna av ordförbindelser, uppstår det även här gränsdragningsproblem genom att det råder ett kontinuum vad gäller graden av konventionalisering. I vissa fall är det avgörande vilka element som fokuseras i analysen. För att förtydliga kan följande exempel nämnas:

(10) Mycket av det hon presenterar i sin insändare är just det att hon vill känna att hon har under veckan varit så stressad så när fredagen kommer ska hon bara få pusta ut, vila och *bara vara ett med soffan*. (L03, SVE).

Man skulle kunna kategorisera *vara ett med soffan* som en nybildad figurativ ordförbindelse. I så fall fokuseras bilden av en persons fysiska förening med en soffa, vilket är en rätt uppenbar, dock inte i denna form konventionaliserad, metafor för *att vila*. Vi väljer dock, efter jämförelse med referensmaterialen, att i stället utgå från den fraseologiska enheten *vara ett med något*. Det är en figurativ ordförbindelse med en variabel konstituent. Med andra ord kan man *vara*

ett med en rad olika saker, även om substantivet *soffa* inte är den mest typiska konstituenten i detta sammanhang. *Vara ett med soffan* klassas alltså som en konventionaliserad ordförbindelse.

5. Användningen av figurativa ordförbindelser i materialet

Hittills har vi diskuterat övergripande om de olika typer av figurativa ordförbindelser som finns i materialet. I det följande kommer vi att resonera kring hur dessa typer används – och av vilka informanter. Några av de kvantitativa resultaten sammanfattas i tabell 2. Vid signifikansprövning, med hjälp av ett icke-parametriskt test (χ^2), visar det sig att de flesta skillnader mellan grupperna inte är statistiskt signifikanta (se vidare nedan). Den typ av ordförbindelser vi undersöker är helt enkelt inte tillräckligt frekvent i alla informantgruppers skrivande. Icke desto mindre visar analysen av de kvantitativa data några intressanta tendenser. I tabellen anges absoluta tal med en decimal. Procentvärdena är däremot avrundade till heltal.

Tabell 2. Antal ordförbindelser och deras fördelning över informantgrupperna.

Grupp	Antal informanter	Antal ordförbindelser	Antal ordförbindelser/informant	Konventionaliserade ordförbindelser	Modifierade ordförbindelser	Nybildade ordförbindelser
1 (SVE)	54	293	5,4	192 (65 %)	64 (22 %)	37 (13 %)
2 (SVE+)	28	109	3,9	62 (57 %)	33 (30 %)	14 (13 %)
3 (TVÅ)	10	40	4,0	18 (45 %)	12 (30 %)	10 (25 %)
4 (START<6)	60	249	4,2	123 (49 %)	94 (38 %)	32 (13 %)
5 (START>6)	23	148	6,4	62 (42 %)	60 (40 %)	26 (17 %)
Totalt:	175	839	4,8	457 (54 %)	263 (31 %)	119 (14 %)

Som framgår av tabell 2 använder eleverna figurativt språk i sitt skrivande, i genomsnitt ca 5 ordförbindelser per informant (jfr t.ex. Josephson m.fl. 1990). Det finns dock stor individuell variation i informantgruppen när det gäller förekomsten av figurativa ordförbindelser. Medan de är relativt vanliga i vissa elevers skrivande finns det också en del texter som i princip helt saknar sådana ordförbindelser. Det är i synnerhet en av de kvinnliga informanterna i grupp 5 (START > 6) som ligger långt över genomsnittet, då hon använder totalt 29 figurativa ordförbindelser i sina texter. Sammanlagt 19 informanter använder

mellan 10 och 18 ordförbindelser. Däremot är det totalt 17 informanter som inte använder figurativa ordförbindelser över huvud taget i sina texter.

Vidare framgår det några intressanta skillnader mellan de olika informantgrupperna av procentvärdena i tabell 2. Det är eleverna i grupp 1 (SVE), dvs. de med enspråkig svensk bakgrund, som använder klart flest konventionaliserade ordförbindelser. Även hos de övriga informanterna med svenska som enda förstaspråk, dvs. grupp 2 (SVE+), är andelen konventionaliserade ordförbindelser högre än i de övriga grupperna. De enda skillnader mellan informantgrupperna som visat sig vara statistiskt signifikanta finns dock mellan grupp 1 (SVE) och 4 (START < 6): De enspråkiga informanterna i grupp 1 använder signifikant fler konventionaliserade figurativa ordförbindelser än eleverna med svenska som andraspråk i grupp 4. De sistnämnda använder i sin tur signifikant fler modifieringar av konventionaliserade ordförbindelser (jfr Ekberg 1997 och 1998, se vidare nedan). Både de signifikanta skillnader och de tendenser som beskrivs ovan bekräftar alltså tidigare forskningsresultat av Ekberg från 1997 och 1998.

Modifierade figurativa ordförbindelser är mest frekventa i grupp 4 (START < 6) och 5 (START > 6). Men avvikelser från konventionaliserat bruk av figurativa ordförbindelser förekommer även hos informanterna med enspråkigt svensk bakgrund. Även detta mönster ligger alltså i linje med resultat från tidigare studier av Ekberg (1997, 1998) och Hyltenstam (1992). Här bör dock påpekas att denna kategori kan innehålla både medvetna och omedvetna modifieringar av konventionaliserade ordförbindelser. Det är för oss omöjligt att säkert avgöra vilket det rör sig om (även om vi ibland har våra aningar).

När det gäller de nybildade figurativa fraserna, är andelen ungefär densamma i samliga grupperna 1 (SVE), 2 (SVE+), 4 (START < 6) och 5 (START > 6).

Ett intressant resultat är att grupp 5, där informanterna har en startålder för inläringen av svenska som är 6 år eller senare, i genomsnitt har det största antalet figurativa ordförbindelser per informant. Med andra ord finns det inget i vårt material som tyder på att flerspråkiga elever använder mindre figurativt språk i sitt skrivande än elever med enspråkig svensk bakgrund.

Vi har som tidigare nämnts inte kunnat påvisa statistiskt signifikanta skillnader mellan de flesta av informantgrupperna. Däremot visar ett Pearson Correlation-test att det finns signifikanta korrelationer på individnivå vad gäller användningen av de olika typerna av figurativa ordförbindelser i materialet. De informanter som använder fler konventionaliserade ordförbindelser tenderar att också använda fler modifierade och nybildade ordförbindelser. Det verkar

alltså som att figurativt språk är ett återkommande element i dessa elevers skrivande.

5.1 Konventionaliserade ordförbindelser

Bland de konventionaliserade figurativa ordförbindelser som används i vårt material finns många välkända idiom. De har delvis olika struktur. Bland de använda uttrycken återfinns t.ex. sådana som utgörs av en hel sats (*när det kommer till kritan*, L01, SVE). Vidare finns det sådana som utgörs av en nominalfras, t.ex. *en dans på rosor* (L38, SVE) eller en prepositionsfras: *i all sin prakt* (L37, SVE). De flesta uttrycken består dock av ett verb följt av något slags komplement, t.ex. *dra sitt strå till stacken* (D36, SVE), *rinna ut i sanden* och *ha ett finger med i spelet* (L39 och C06, SVE+).

Vissa av de konventionaliserade ordförbindelserna återkommer i flera texter i materialet. Detta gäller bl.a. *i första hand* (D28, SVE; B25, P26 och L40 i START < 6) och *kännas som en evighet* (L06 och B32 i SVE). Det är dessutom uppenbart att elevernas bruk av figurativa ordförbindelser i viss mån påverkats av språket i texterna som skrivuppgifterna utgått från. Flera av eleverna använder som sagt frasen *hålla näsan över vattnet* (L27, L44 och L45 i SVE; B06 i START < 6) och den finns redan i en av utgångstexterna i texthäftet från höstterminen 2003. Ytterligare ett exempel är *tid är pengar*, vilket också används i en av texterna i samma utgångshäfte. Det senare uttrycket används av bl.a. D10, P25 och B28 (i START < 6) samt L10 (i SVE+). Det faktum att elever påverkas av utgångstexter i liknande skrivsituationer har redan iakttagits av t.ex. Hultman & Westman (1977 s. 23, 251) och Josephson m.fl. (1990 s. 47). De menar att detta kan vara ett sätt för eleverna att utvidga sitt ord- och frasförråd. Men den här typen av avskrivning kan också leda till stilbrott i elevernas texter. För övrigt kan man notera att det finns flera modifieringar av uttrycket *tid är pengar* i materialet, t.ex. i texter skrivna av B33 och P33 (i SVE+) och L36 (i START > 6), där konstituenterna har kastats om. Modifieringen *pengar är tid* används dock i texthäftet, så även här kan användningen av en viss typ av figurativt uttryck antas ha inspirerats av utgångstexterna.

Exemplen *kännas som en evighet* och *tid är pengar* illustrerar också att flera av de konventionaliserade ordförbindelserna i elevtexterna är relaterade till temat *tid*. I vissa fall uttrycker dessa fraser att tiden går snabbt, som i *tiden rinner iväg* (B29, START > 6; S49, SVE+). Andra uttryck lyfter i stället fram att tiden

kan gå väldigt långsamt eller knappt avancera alls: *tiden sniglar sig fram* (B32, SVE) och *det känns som om tiden står stilla* (B02, TVÅ).

Flertalet av exemplen ovan används av informanter i grupperna 1 och 2, dvs. elever med svenska som förstaspråk. Som framgår av tabell 2 använder dock även eleverna i grupperna 4 (START < 6) och 5 (START > 6), där eleverna har angett andra språk än svenska som sina modersmål, konventionaliserade figurativa ordförbindelser, om än i mindre utsträckning. Nedan följer några exempel från dessa två grupper:

(11) Kan du lova mig att du strävar efter nå alla dina mål som du har här i livet? Att inte kasta bort din tid, för »*tid är pengar*». (D10, START < 6)

(12) Det sista jag vill tillägga är att det är vi ungdomar som får *ta det första steget*. [...] Få dem att förstå att vi är nästa generation och som ska styra samhället i framtiden. Få en ändring att ske! (S08, START < 6)

(13) Som tonåring är allting upp och ner och man vet inte riktigt vad man vill. Det ställs alltför höga krav och snart måste man även lära sig att *stå på egna ben*. (D47, START > 6)

(14) När vuxenlivet knackar på dörren en morgon och man öppnar dörren i klädd sina rosa Nasse pyjamas och Nalle Puh tofflor inser man snart att det är tid för att *lägga sitt ångestfyllda och dramatiska ungdomsliv på hyllan*. (D40, START > 6)

5.2 Modifierade konventionaliserade ordförbindelse

Det som Hyltenstam kallar för icke infödda drag är relevanta i samband med kategorin modifierade konventionaliserade ordförbindelser (se avsnitt 2.4). För det första finns det ett antal exempel på approximationer i materialet. Några återkommande typer av detta fenomen visar sig uppstå genom a) omkastning av konstituent, b) utbyte av konstituent eller c) tillägg eller bortfall av konstituent i ordförbindelserna.

Exempel på approximation av typ a är de redan nämnda formuleringarna *veta varken in eller ut* och *pengar är tid*. Modifieringarna sker här alltså genom att konstituenterna *in* och *ut* respektive *tid* och *pengar* har bytt plats med varandra.

Den andra typen av approximation, b, uppstår, som tidigare nämnts, genom att en eller flera lexikala konstituent som ingår i ordförbindelsen har ersatts av någon annan eller några andra lexikala enheter. Ofta gäller det funktionsord, t.ex. prepositioner, vilka endast i begränsad omfattning bidrar till uttryckens semantik men som har större betydelse för om bruket av ordförbindelsen ska upp-

fattas som idiomatiskt. Ett exempel från materialet är *haka upp sig i något* (C41, START < 6), som avviker från det konventionaliserade uttrycket *haka upp sig på ngt* (jfr SSB 2003 s. 454) genom användningen av prepositionen *i* i stället för *på*. Men även innehållsord i vissa ordförbindelser byts ut. Som exempel kan *de har blivit utelåsta från dagens samhälle*, som finns i en text av C04 (SVE), anföras. I detta fall har *utelåsta* använts i stället för standardformen *utestängda*. Genom de lexikala utbytena får ordförbindelserna ofta en mer konkret innebörd. Eventuellt kan man också säga att utbytena ofta leder till ökad grad av bildlighet hos annars inte helt levande metaforer (jfr Svanlund 2001 s. 15).

Som exempel på en approximation av typen c, dvs. de som uppstått genom tillägg av ett ord, väljer vi frasen *rulla på tummarna* (C39, START < 6). Denna approximation har alltså uppstått genom ett tillägg av prepositionen *på* till den konventionaliserade formen *rulla tummarna* (jfr SSB 2003 s. 1243). Ett exempel, som uppstått genom bortfall av en konstituent, är *det tror jag inte på fem öre* (C06, TVÅ), där den konventionaliserade formen är *inte för fem öre* (SSB 2003 s. 1421). Denna förekommer bl.a. i kontexten *det tror jag inte på för fem öre*. Det går emellertid inte att utesluta att exemplet helt enkelt är resultatet av en felskrivning.

I materialet finns också det som Hyldenstam (1992) benämner kontamination. Några av dessa fall återges i exempel (15)–(17) nedan:

(15) I G.Forsells teckning, cell i fängelset på långholmen, står en dyster ensam man i en trång lite cell. De höga väggarna i rummet *får håret på ryggraden att resa sig*. (S30, TVÅ)

(16) Hamnar man i fel umgänge *hänger framtiden på en lös tråd*. (D26, START > 6)

(17) *Tiden rinner ut för oss alla*, så talade William Shakespeare, visst kan man tycka att det stämmer (L31, START < 6)

Den målande ordförbindelsen i (15) kan tänkas vara en kontamination av de konventionaliserade uttrycken *håren reser sig* och *få rysningar/kalla kårar längs ryggraden* (SSB 2003 s. 506, 672). I (16) återfinns varianten *något hänger på en lös tråd*, vilken kan ses som en kontamination av det konventionaliserade uttryckssättet *något hänger på en skör tråd* med uttryck som *lösa trådar* och *hänga löst* (SSB 2003 s. 1235 och Språkbankens konkordanser). Eftersom det endast är bruket av konstituenten *lös* som gör att elevens uttryckssätt avviker från den konventionaliserade formen *något hänger på en skör tråd*, skulle man dock kunna hävda att det i stället är fråga om en approximation. Men med

tanke på att adjektivet *lös* är en konstituent i uttryckssätten *lösa trådar* och *hänga löst*, känns det dock mer naturligt att betrakta exemplet som kontamination. Slutligen kan ordförbindelsen som används i (17) ses som en kontamination av de konventionaliserade uttrycken *tiden rinner iväg* och *tiden är ute för någon* (jfr SSB 2003 s. 1198 och Språkbankens konkordanser). Detta fall är dock något mer komplext och återspeglar ännu en gång de gränsdragningsproblem som kan uppstå vid kategorisering av ordförbindelserna som fokuseras här. Formen *tiden rinner ut* (för ngn) skulle också kunna betraktas som ett översättningslån av engelskans *time is running out*. Man skulle dock kunna göra bilden ännu mer komplex genom att också beakta möjligheten av en kontamination mellan den svenska formen *tiden rinner iväg* och det engelska uttrycket, som ligger nära varandra i både form och betydelse. Det är heller inte otänkbart att formuleringen *tiden rinner ut för oss alla* är baserad på en mer konkret bild av hur sanden rinner ur den övre delen av ett timglas.

I tabell 3 sammanfattas förekomsten av approximationer och kontaminationer i de olika informantgruppernas texter.

Tabell 3. Frekvens av approximationer och kontaminationer per informantgrupp.

Grupp	Antal elever	Antal modifierade ordförbindelser totalt	Antal approximationer	Antal kontaminationer
1. SVE	54	64	4 (6 %)	13 (20%)
2. SVE+	28	33	2 (6 %)	4 (12%)
3. TVÅ	10	12	–	3 (25%)
4. START < 6	60	94	21 (22 %)	16 (17%)
5. START > 6	23	60	1 (2 %)	11 (18%)
Total	175	263	28 (11 %)	47 (18%)

Tabell 3 visar att approximationer och kontaminationer är relativt ovanliga i materialet, vilket gör det svårt att dra några slutsatser av denna del av analysen. Ett viktigt resultat är dock att det som Hyltenstam kallar för icke-infödda drag också förekommer i grupp 1 (SVE), dvs. i texter som är skrivna av elever med enspråkigt svensk bakgrund. Detta stämmer överens med Hyltenstams analys, som beskrivits i avsnitt 2.4. Man kan även jämföra med de exempel på kontaminationer som redovisas i Hultman & Westman 1977 s. 245 f. Kontaminationer är sammanlagt något mer frekventa än approximationer i materialet.

Hittills har vi i första hand diskuterat lexiko-grammatiska avvikelser från konventionaliserat bruk. Informanterna avviker även semantiskt och pragma-

tiskt från ordförbindelsernas konventionaliserade former. Dessa modifieringar är dock mindre frekventa än de modifieringar som direkt kan kopplas till ordförbindelsernas form. I avsnitt 4.2 nämndes den icke typiska användningen av uttrycket *bli varm i kläderna*. En annan konventionaliserad ordförbindelse som används i en avvikande kontext i vårt material är *fastna i minnet*.

(18) Vad varje människa har gjort och har gemensamt sen gamla tider och generationer är att man tittar tillbaka i sitt liv. *Funderingar fastnar i minnet* och man vill, vare sig man har lidit och lyckats i livet övertyga andra men speciellt sig själv att man har gjort sitt bästa. (C10, START < 6)

Vid typisk användning är det en bild eller händelse som *fastnar i någons minne*, dvs. de gör ett starkt intryck på personen ifråga och han eller hon kan lätt återkalla dem igen för en tid framöver. Formuleringen *funderingar fastnar i minnet* torde här betyda att man grubblar, eller rent av ältar något. I det här fallet försöker man tänka ut vad man har gjort med sitt liv och om man verkligen tagit vara på sin tid på jorden.

Vidare finns det flera exempel på både lexiko-grammatiska och semantisk-pragmatiska modifieringar i materialet. Flera av informanterna använder sig av metaforer som kan beskrivas som överföringar mellan källdomänen *huvud* till måldomänen *tankeverksamhet*. Den underliggande idén i dessa fall är att olika typer av tankeverksamhet utspelar sig i avgränsade områden i huvudet. Det som man inte tänker aktivt på, men som ändå finns i medvetandet, antas vara lokaliserat i bakre delen av huvudet. Detta uttrycks språkligt i figurativa uttryck som *ha något* eller *något finns* eller *något ligger i bakhuvudet* (jfr SSB 2003 s. 80). I konventionaliserat bruk används dessa ordförbindelser vanligen om framtidsplaner eller något man oroar sig över. I vårt material hittar vi däremot exempel som de följande:

(19) Man längtar efter att sitta i en mysig stuga framför kakelugnen och dricka en kopp te och bara glömma *alla vardagliga problem som sitter i bakhuvudet*. (S18, SVE)

(20) Men är inte hennes text överdriven till den grad att du skulle läst den med ironi i tankarna? Kanske är det just det som också är meningen, att vi ska ifrågasätta varför vi *läser den med ironi i bakhuvudet*. (D33, SVE)

(21) [...] jag är en av de många som föredrar kompisarna framför plugget och även den som alltid börjar sista kvällen med alla inlämningar [...]. Och för att det inte ska fortsätta med att jag sitter hela natten lång och *skriver med stressen och pressen i bakhuvudet* så har jag kommit på ett avgörande sätt. (L28, START < 6)

I exempel (19) används uttrycket i en relativt typisk kontext men däremot är valet av verbet *sitta* inte konventionaliserat. I exemplen (20) och (21) använder informanterna formerna *läsa* och *skriva med något i bakhuvudet*, som lexikogrammatiskt avviker från de konventionaliserade ordförbindelser som diskuteras ovan. Dessutom är bruket pragmatiskt avvikande, dvs. att man har *ironi*, *stress* eller *press* i bakhuvudet är inte typiska kontexter som ordförbindelsen brukar användas i.

5.3 Nybildade figurativa ordförbindelser

En intressant fråga i samband med nybildade figurativa ordförbindelser i materialet är vilka källdomäner eleverna utgår ifrån när de skapar nya metaforer och liknelser. Wellander (1939 s. 634, 628) konstaterar att valet av bild eller liknelse i en text i hög grad bestäms av författarens livserfarenhet och intressen. Ett mindre överraskande resultat, med tanke på texthäftenas tema, är att *tid* är en frekvent källdomän i materialet (se avsnitt 3.2 ovan). Detta exemplifieras i (22) och (23) nedan.

(22) Vi satt på buss, det hände nästan ingenting, vägen var monoton, horisonten alldeles för långt borta – vi färdades *på ett helt hav av tid*, men vi satt fast i en alldeles för trång båt. (L02, SVE)

(23) För föraren som sitter i favoritracerbilen som just under det varvet tänker slå ett nytt varvrekord *flyger sekunderna iväg som mittsträcken på banan* i trehundra-rakilometers hastighet. (L08, TVÅ)

Men i övrigt kan man se att de källdomäner som eleverna utgått från när de skapat sina metaforer är av mycket olika karaktär:

(24) Jag tänkte nu i ett antal hundra ord lämna mitt bidrag som antagligen (förhoppningsvis) reder ut en del eller bara tar oss djupare ner i *träsket av oklarheter*. (C05, SVE)

(25) Tiden efter AIK:s 1-0 mål har man blicken fäst på matchuret större delen av tiden samtidigt som man tuggar nagelband *likt Musse Pigg och Kalle Anka kårar* majs på den berömda husvagnsemester. (S12, SVE)

(26) Att man som tonåring känner en plågsam känsla av att tiden och livet är en ända stort problem är det ingen tvivel om »Hur länge ska det ta innan bröstet har vuxit ut». »Hur länge ska det ta innan jag får min mens, de andra har ju fått sin. Oooh, jag vill bara döööö». Jag vet hur otäck tiden kan vara som en tonåring och man känner att problemen bara *staplar upp sig som en pyramid i Egypten*. (D40, START > 6)

I exempel (24) används källdomänen *träsk* för att skapa den figurativa frasen *ett träsk av oklarheter*. Metaforen bygger här på vissa aspekter av konceptet *träsk* – en svårdefinierad massa som man lätt kan fastna i. I (25) baseras metaforen på den tecknade filmens värld, där vissa handlingar, t.ex. att äta, görs på ett speciellt sätt, dvs. ofta med stor intensitet och i hög fart. Tecknade Disney-figurer är en källdomän som uppenbarligen har sina rötter i västvärlden, medan liknelser som i exempel (26) bygger på ett koncept från en annan kultur, nämligen det antika Egyptens pyramider.

Något som man bör komma ihåg i samband med de »nybildade» figurativa fraserna i denna studie, är det potentiella inflytandet från andra språk än svenska. Detta är speciellt viktigt vid beskrivningen av de figurativa ordförbindelser som används av eleverna i grupperna 3 (TVÅ), 4 (START < 6) och 5 (START > 6), även om också elever med enspråkigt svensk bakgrund naturligtvis kan påverkas av andra språk i sitt skrivande, inte minst engelskan. De fraser som kategoriseras som nybildade i vårt material kan alltså i vissa fall vara översättningar, varianter eller modifieringar av konventionaliserade figurativa ordförbindelser på ett annat språk. »Nybildad» ska därför här tolkas som 'inte konventionaliserad i svenskan'. Oftast är det omöjligt för oss att avgöra om de figurativa fraser som eleverna använder är lån från andra språk som de möter i sin omgivning. I enstaka fall, som i exempel (27), finns det dock tydliga indikationer på att så är fallet:

(27) Som ett arabiskt ordspråk säger »Tiden är som ett svärd, ifall du inte kan använda den skär den dig.» (C41, START < 6)

Informanten C41 anger arabiska som sitt förstaspråk och man kan därför utgå ifrån att det rör sig om en direktöversättning av uttrycket ifråga. I andra fall, som i exempel (28) nedan, är vi däremot tämligen säkra på att ordförbindelsen är ett översättningslån från engelskan:

(28) Dockusåpamedlemmarna dricker sig redlöst fulla, *kallar varandra namn* utan gränser eller helt enkelt bara baktalar varandra. (C36, SVE+)

Slutligen kan vi konstatera att informanterna ofta skapar nya figurativa ordförbindelser i form av liknelser. Här är alltså liknelsen den mest frekventa typen av figurativa ordförbindelser, medan den är relativt ovanlig bland de konventionaliserade och modifierade figurativa ordförbindelserna i materialet.

6. Sammanfattning och diskussion

I denna artikel har vi presenterat en undersökning av hur figurativa ordförbindelser används i texter skrivna av 175 elever i gymnasiet i samband med de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk. Materialet är insamlat i skolor som ligger i flerspråkiga storstadsområden. De excerperade figurativa ordförbindelserna har delats in i tre huvudtyper utifrån deras grad av konventionalisering. De tre typerna är a) konventionaliserade figurativa ordförbindelser, b) modifierade konventionaliserade ordförbindelser och c) nybildade figurativa ordförbindelser. Problemen som diskuterats i tidigare avsnitt, t.ex. svårigheterna vid excerpering och kategorisering av olika typer av ordförbindelser samt skillnaderna i gruppernas storlek, bidrar till denna studies begränsningar. Trots detta visar sig intressanta tendenser i materialet.

Ett resultat av undersökningen är att de konventionaliserade figurativa ordförbindelserna används mest. Därefter kommer modifierade ordförbindelser och nybildade sådana. Det finns visserligen relativt stora individuella frekvensskillnader i informanternas användning av figurativa ordförbindelser. Av exemplen som diskuterats i detta arbete framgår dock att det språkbruk som undersökts inte kan betraktas som en »grå, trögflytande och halvljummen välling som knappast retar aptiten» (jfr Hultman & Westman 1977 s. 253). Signifikanta korrelationer i materialet tyder dessutom på att figurativt språk är ett återkommande element i vissa elevers skrivande.

Vad gäller användningen av olika typer av figurativa ordförbindelser visar denna undersökning att konventionaliserade och modifierade liknelser är relativt lågfrekventa i elevernas skrivande. Intressant nog är liknelserna däremot den mest använda formen när det gäller nybildade figurativa ordförbindelser. Ytterligare en intressant fråga angående nybildningar hänger ihop med de aspekter inom metafor-teorin som refereras i avsnitt 2.1 (se Lakoff & Johnsson 1980, Ekberg 1993 och Svanlund 2001). Med utgångspunkt i Wellanders antagande (1939 s. 634, 628) borde det finnas en viss koppling mellan elevers kulturella och språkliga bakgrund och de erfarenhetsdomäner som eleverna använder när de skapar figurativa ordförbindelser. För att bekräfta denna hypotes krävs ett mer omfattande material. Tittar man på exemplen som återges i avsnitt 5.3 kan man dock ana vissa influenser från informanternas modersmål eller kulturella erfarenheter (se t.ex. exempel 25, 27 och 28).

Vidare bekräftar vår undersökning tidigare forskningsresultat av Ekberg (1997, 1998). Till exempel framgår det att både de enspråkiga och de flerspråkiga eleverna har kunskap om konventionaliserade figurativa ordförbindelser

på svenska. Liksom i Ekbergs undersökningar använder dock de enspråkiga informanterna fler konventionaliserade ordförbindelser än de flerspråkiga eleverna; analysen visar på en signifikant skillnad mellan grupperna 1 (SVE) och 4 (START < 6) och de övriga resultaten visar på en liknande tendens.

I anknytning till Hyltenstam 1992 har vi även undersökt förekomsten av approximationer och kontaminationer i materialet. Vår korpus har visat sig vara för begränsad för att tillåta några generella slutsatser vad gäller korrelationer mellan t.ex. startålder för språkinläringen och användningen av just dessa modifieringar. I likhet med Hyltenstam kan vi dock konstatera att approximationer och kontaminationer förekommer i både de enspråkiga och de flerspråkiga informanternas skrivande. Vi har dessutom funnit att det går att urskilja tre återkommande typer av approximationer i vårt material, nämligen approximation till en konventionaliserad ordförbindelse i form av a) omkastning av konstituenten, b) utbyte av konstituenten och c) tillägg eller bortfall av konstituenten. Förekomsten av kontaminationer verkar också vara i linje med Hyltenstams resultat, i den meningen att detta drag är ungefär lika frekvent i informanternas texter, oavsett språklig bakgrund.

I denna studie är inte skillnaderna i språkbruk mellan samtliga informantgrupper statistiskt signifikanta. Tendenserna som visats här kan dock vara en utgångspunkt för en större undersökning av huruvida dessa skillnader kan kopplas till faktorer som startålder för inläring eller påverkan från andra språk än svenska. För detta krävs ett större och mer balanserat material. Man skulle också kunna tänka sig att faktorer som kön, sociokulturell bakgrund och skolmiljö har betydelse för elevernas bruk av figurativt språk. Dessa faktorer har vi inte tagit hänsyn till i denna undersökning. Det vore därför intressant att undersöka om en annan indelning av informanterna skulle leda till fler signifikanta skillnader i materialet.

Det är också tänkbart att titta närmare på vissa av informantgrupperna i en mer omfattande studie. Särskilt elever som växt upp med två eller flera modersmål parallellt (med svenska som ett av dem, dvs. grupp 3) kan denna studie knappast göra rättvisa. En intressant fråga är om det finns skillnader i användning och behärskning av figurativa konventionaliserade flerordsenheter, mellan enspråkigt och flerspråkigt uppväxta informanter. Cummins & Gulutsan (1974) har t.ex. visat att balanserat tvåspråkiga informanter uppvisar större språklig originalitet än enspråkiga (se även Baker & Hornberger 2001, Otterup 2005). Med detta som utgångspunkt vore det intressant att undersöka i vilken mån en balanserad tvåspråkighet gynnar kreativiteten i samband med användningen av figurativa ordförbindelser.

En annan möjlig uppföljning vore att undersöka hur elevtexterna har bedömts och huruvida bruk av figurativt språk uppmuntras eller premieras av lärarna. Man skulle kunna tänka sig att eleverna i de olika grupperna inte har samma uppfattning om vilken norm som gäller och vilka stilideal de ska eftersträva. Vissa vill skriva mer expressivt och använda mycket bildspråk medan andra i stället strävar efter en mer saklig stil.

Litteratur

- Anward, Jan & Linell, Per, 1976: Om lexikaliserade fraser i svenskan. I: *Nysvenska studier* 55/56. S. 77–119.
- Baker, Colin & Hornberger, Nancy H., 2001: *An Introductory Reader to the Writings of Jim Cummins*. Clevedon.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2006: »Svenska med något utländskt». I: *Språkvård* 3. S. 4–10.
- Boyd, Sally & Fraurud, Kari, under utg.: *Challenging the Homogeneity Assumption in Language Variation Analysis. Findings from a Study of Multilingual Urban Spaces*. I: *Language and Space – an International Handbook of Language Variation*, ed. by Peter Auer & Jürgen Erich Schmidt. Berlin/New York.
- Burger, Harald, 1998: *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin.
- Clausén, Ulla, 1996: *Idiom i bruk*. I: *Språket lever! Festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*. (Skrifter utgivna av svenska språknämnden 80.) Stockholm. S. 36–42.
- Cummins, Jim & Gulutsan, Metro, 1974: *Bilingual education and cognition*. I: *The Alberta Journal of Educational Research* 20. S. 259–269.
- Ekberg, Lena, 1993: *Verbet ta i metaforisk och grammatikaliserad användning*. I: *Språk och stil* NF 3. S. 105–139.
- Ekberg, Lena, 1997: *Diskursiva och syntaktiska mönster i återberättelser hos invandrabarn i Rosengård*. I: *Svenskans beskrivning* 22, red. av Gisela Håkansson m.fl. Lund. S. 97–110.
- Ekberg, Lena, 1998: *Regeltillämpning kontra lexikonkunskap i svenskan hos invandrabarn i Rosengård*. I: *Nordiska sprog som andetsprog*, utg. av Janus Møller m.fl. (Københavnstudier i tosprogethed 30.) Köpenhamn. S. 247–263.
- Ekberg, Lena, 2004: *Grammatik och lexikon i svenska som andraspråk på nästan infödd nivå*. I: *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*, red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. Lund. S. 259–276.
- Fauconnier, Gilles & Turner, Mark, 2002: *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York.
- Fleischer, Wolfgang, 1997: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache (2. durchgesehene und ergänzte Auflage)*. Tübingen.
- Garme, Birgitta, 2002: *Skolan, språket och de nationella proven*. I: *Språk på väg. Om elevers språk och skolans möjligheter*, red. av Birgitta Garme. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 33.) Uppsala. S. 9–21.

- Gläser, Rosemarie, 1988: The grading of idiomaticity as a presupposition for a taxonomy of idioms. I: Understanding the lexicon. Meaning, sense and world knowledge in lexical semantics, ed. by Werner Hülsen & Rainer Schulze. Tübingen. S. 264–279.
- Granger, Sylviane, 1998: The computerized learner corpus: a versatile new source of data for SLA research. I: Learner English on computer, ed. by Sylviane Granger. London/New York. S. 3–18.
- Große, Julia, 2008: Fraseologiska enheter på flerspråkig grund. En jämförelse mellan verklighet och fiktion. I: Nordand. Nordisk tidsskrift för andrespråksforskning 2. S. 103–132.
- Hultman, Tor G. & Westman, Margareta, 1977: Gymnasistsvenska. Lund.
- Hyltenstam, Kenneth, 1992: Non-native features of Near-native speakers: On the Ultimate Attainment of Childhood L2 Learners. I: Cognitive processing in Bilinguals, ed. by Richard Harris. Amsterdam. S. 351–368.
- Josephson, Olle, Melin, Lars & Oliv, Tomas, 1990: Elevtext. Lund.
- Knowles, Murray & Moon, Rosamund, 2006: Introducing Metaphor. London/New York.
- Koller, Werner, 1977: Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel. Tübingen.
- Krohn, Karin, 1994: Hand und Fuß. Eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen. (Göteborgs germanistiska Forschungen 36.) Göteborg.
- Körner, Svante & Wahlgren, Lars, 2006: Statistisk dataanalys. Lund.
- Lakoff, George & Johnson, Mark, 1980: Metaphors we live by. Chicago/London.
- Langlotz, Andreas, 2006: Idiomatic Creativity. A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom-variation in English. Amsterdam/Philadelphia.
- Ledin, Per, 1998: Att sätta punkt: hur elever på låg- och mellanstadiet använder meningens i sina uppsatser. I: Språk och stil NF 8. S. 5–47.
- Lindfors Viklund, Maja, 1991: Svenska idiom: ur ett internationellt perspektiv. (Nordrapport. Rapporter från institutionen för nordiska språk/svenska språket vid Göteborgs universitet 7.) Göteborg.
- Lorentzen, Henrik, 2008: Korpusbaseret lemma-eksklusion eller »hvor gik ordene henda de gik ud?». I: Nog ordet? Festskrift till Sven-Göran Malmgren, utg. av Kristinn Jóhannesson m.fl. (Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning 34.) Göteborg. S. 259–267.
- Magnusson, Ulrika, 2009: Systemisk-funktionell lingvistik och andraspråksforskning – skriftspråksutveckling i olika forskningstraditioner. I: Nordand. Nordisk tidsskrift för andrespråksforskning 1. S. 67–94.
- Moon, Rosamund, 1998: Fixed Expressions and Idioms in English: a corpus-based approach. Oxford.
- Moon, Rosamund, 2008: Conventionalized *as*-similes in English. A problem case. I: International Journal of Corpus Linguistics 13:1. S. 3–37.
- Müller, Cornelia, 2008: Metaphors Dead and Alive, Sleeping and Waking. A Dynamic View. Chicago/London.
- Norberg Brorsson, Birgitta, 2007: Man liksom bara skriver. Skrivande och skrivkontexter i grundskolans år 7 och 8. (Studier från Örebro i svenska språket 2.) Örebro.

- Nunberg, Geoffrey, Sag, Ivan, A. & Wasow, Thomas, 1994: Idioms. I: *Language. Journal of the Linguistic Society of America* 3. S. 492–538.
- Nyström, Catharina, 2000: *Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang.* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 51.) Uppsala.
- Nyström, Catharina & Ohlsson, Maria, 2002: *Analys – skrivuppgift utan ämnesgränser. I: Språk på väg. Om elevers språk och skolans möjligheter*, red. av Birgitta Garne. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 33.) Uppsala. S. 22–51.
- Olevar, Helena, 2002: *Skrivuppgift i repris – presentation av ett forskningsprojekt. I: Språk på väg. Om elevers språk och skolans möjligheter*, red. av Birgitta Garne. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 33.) Uppsala. S. 86–100.
- Otterup, Tore, 2005: »Jag känner mig begåvad bara». Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde. Göteborg.
- Palmér, Anne & Östlund-Stjärnegårdh, Eva, 2005: *Bedömning av elevtext. En modell för analys.* Stockholm.
- Pawley, Andrew & Syder, Frances H., 1983: Two puzzles for linguistic theory: native-like selection and natively-like fluency. I: *Language and Communication*, ed. by Jack Richards & Richard Schmidt. London. S. 191–221.
- Schottman, Hans & Petersson, Rikke, 1989: *Wörterbuch der schwedischen Phraseologie in Sachgruppen.* Münster.
- Semino, Elena, 2008: *Metaphor in Discourse.* Cambridge.
- Sköldbberg, Emma, 2004: *Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom.* Göteborg.
- Sköldbberg, Emma, 2005: När faktorer lyser med sin frånvaro: om några typer av betydelsevariation hos svenska idiom. I: *Hermes. Journal of Linguistics* 35. S. 119–134.
- SSB = *Svenskt språkbruk 2003. Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser.* Utarbetad av Svenska språknämnden. Stockholm.
- Svanlund, Jan, 2001: *Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer.* Stockholm.
- Svanlund, Jan, 2002: *Lexikalisering. I: Språk och stil NF 12.* S. 7–45.
- Svensén, Bo, 2004: *Handbok i lexikografi: ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik.* 2 uppl. Stockholm.
- Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien 2009.* Stockholm.
- Wellander, Erik, 1939: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård.* Stockholm.
- Wennerholm, Peter, 2003: *Det är som att köra bil med endast en ratt. En undersökning av bildspråket i gymnasisters skrivande.* (MISS. Meddelanden från Institutionen för svenska språket. 45) Göteborg.
- Wiksten Folkeryd, Jenny, 2006: *Writing with an Attitude. Appraisal and student texts in the school subject of Swedish.* (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Linguistica Upsaliensia 5.) Uppsala.
- Wray, Alison, 2002: *Formulaic Language and the Lexicon.* Cambridge.
- Östlund-Stjärnegårdh, Eva, 2002: *Godkänd i svenska? Bedömning och analys av gymnasieelevers svenska.* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 57.) Uppsala.

Webb-källor

<<http://www.dn.se/kultur-noje/vem-ager-svenskan-1.643868>>, publicerad 19.4.2006.
<<http://www.google.com>>
<<http://www.skolverket.se>>
<<http://spraakbanken.gu.se/konk/>>